

УДК 027.021

Бібліотеці Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України – 85

У 2019 р. виповнилося 85 років Науково-технічній бібліотеці Інституту електрозварювання НАН України, яка розпочала свою роботу з перших днів його створення. Заснував Інститут видатний вчений, академік Є. О. Патон на базі електрозварювальної лабораторії Київського політехнічного інституту, директором та науковим керівником якого він залишався до останніх днів свого життя. Є. О. Патон залишив після себе багату наукову спадщину – понад 400 друкованих праць, більшість яких перекладена і перевидана у багатьох зарубіжних країнах. Ідеї вченого отримали подальший розвиток у працях його учнів і послідовників, серед яких багато видатних учених, спеціалістів. Всі ці видання й були покладені в основу формування фонду наукової бібліотеки Інституту.

Є. О. Патон великого значення надавав роботі з літературою, у тому числі іноземною. Він вважав, що, лише вивчаючи напрацювання своїх колег, досягнення наукових інституцій, дослідник може забезпечити своє професійне зростання. У 1933 р., ще до реорганізації Електрозварювальної лабораторії в Інститут електрозварювання ВУАН, при Кафедрі інженерних споруд існувало дві бібліотеки: з електрозварювання та з інженерних споруд. 2 січня 1934 р. після ухвалення рішення Радою народних комісарів УСРР про організацію Науково-дослідного інституту електрозварювання, відбулося об'єднання цих двох книгозбірень і засновано бібліотеку Інституту.

Під час війни Інститут електрозварювання був евакуйований із Києва до Нижнього Тагіла. Евакуація на Урал проходила з великими труднощами. 26 липня 1941 р. прибув перший вагон із обладнанням і спеціалістами. Інші вагони 20 серпня біля Ніжина потрапили під бомбардування. Багато обладнання Інституту, у т. ч. і бібліотека, було знищено. У 1945 р. Інститут повернувся до Києва. Тому облік перших книг у бібліотеці Інституту ведеться з 1946 р.

На початку 1964 р., на одному із засідань Вченої ради, було визначено роль бібліотеки в інформаційному забезпеченні виконання завдань, що стояли на той час перед Інститутом, окреслено обсяги робіт колективу бібліотеки із розширення фондів. Була також значно збільшена площа книгозбище бібліотеки у зв'язку зі здачею нового корпусу Інституту. Із введенням в експлуатацію 18-поверхового інженерного корпусу № 4 по вул. Боженка, 11 (нині – вул. Казимира Малевича), згідно з розпорядженням директора Інституту № 19 від 1.01.1974 р., бібліотеці надали приміщення загаль-

ною площею 840 м², замість 206 м², які вона займала до цього часу.

У 1974 р. книгозбище бібліотеки, яке на той час вже 11 років знаходилося у підвальному приміщенні по провулку Мечникова, 3, неодноразово затоплювалося водою, що і призвело до значних втрат літератури. Протоколом засідання Бібліотечної ради наукової бібліотеки Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона від 25 лютого 1974 р. всі пошкоджені видання були списані.

За роки свого існування книгозбірня стала однією з найбільших у бібліотечній мережі наукових установ НАН України з ретельно укомплектованим фондом. Ядро фонду бібліотеки склали видання Інституту і його співробітників.

Нині бібліотека є допоміжним інформаційним підрозділом Інституту, який володіє великим фондом первинних та вторинних документів. Особлива увага приділяється його постійному поповненню та вдосконаленню, що забезпечує високу якість інформаційного обслуговування спеціалістів Інституту та інших організацій, які звертаються до бібліотеки як до головної інституції з питань зварювання. Бібліотека має унікальний фонд книжкових та періодичних видань з питань зварювання та суміжних напрямів роботи Інституту. Зокрема: тематичні збірники, матеріали конференцій, каталоги, довідники та інші документи, які використовували фахівці з електрозварювання на практиці в далеких 1930-х рр. За результатами виконання планових робіт Інститут у ті роки видавав у академічному видавництві по 9–14 праць щорічно.

Фонд наукової бібліотеки Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України багатогалузевий. Станом на 01.01.2019 р. він налічує 273 тис. примірників (іноземної літератури – майже 96 тис. примірників). У фонді зберігається 85 тис. книг, близько 133 тис. прим. періодичних видань, 406 мікрофільмів та 54 тис. примірників неопублікованих документів: дисертацій, авторефератів дисертацій, звітів, перекладів, каталогів зарубіжних фірм, матеріалів Міжнародного інституту зварювання. За тематикою переважає література з питань зварювання металів, металознавства, металургії, ливарного виробництва, електротехніки, а також із суміжних питань математики, механіки, кібернетики, наноматеріалів, хімії, фізики, біології. Бібліотека має повні комплекти журналів «Автогенное дело» (з 1931 р.), «Электричество» (з 1932 р.), «Журнал технической физики» (з 1934 р.), «Сталь» (з 1934 р.), «Welding Journal» (з 1932 р.), а та-

кож повні комплекти вітчизняних журналів «Автоматическая сварка» (з 1948 р.), «Проблемы специальной электрометаллургии» (з 1985 р.), «Техническая диагностика» (з 1989 р.) та їх англomовні аналоги, які видає Інститут. Також зберігається і постійно поповнюється особиста бібліотека Президента НАН України, директора Інституту, академіка Бориса Євгеновича Патона, яка на сьогодні становить більше 1,5 тисячі видань.

Основний інформаційний продукт бібліотеки Інституту – електронний каталог, який ведеться з 1995 р. за такими тематичними напрямками, як зварювання, матеріалознавство, спеціальна електрометалургія, фізика, наплавлення, паяння, інженерія поверхні, біоінженерія, технічна діагностика і неруйнівний контроль. У ньому представлена література з питань економіки промислового виробництва, екології зварювального виробництва (ресурсозбереження), стандартизації, сертифікації продукції зварювального виробництва, підготовки і атестації кадрів.

Нові надходження до бібліотеки проходять відповідне опрацювання, різнопланово відображаються у каталогах та картотеках і формують фонд вторинних документів, який налічує понад 420 тисяч одиниць. Каталоги та картотеки об'єднані єдиною структурою та призначенням у довідково-бібліографічну систему. На сьогодні вони є одним з найважливіших засобів інформаційно-бібліотечного обслуговування спеціалістів для вирішення багатьох завдань, для складання тематичних показників, виконання письмових та усних довідок, обслуговування читачів.

На різних етапах своєї діяльності бібліотечні працівники використовували різні методи бібліотечно-бібліографічної роботи. Так у 1960-х рр. для найповнішого задоволення потреб науковців Інституту в інформації систематично, двічі на місяць, проводилися дні інформації: всі нові надходження розміщувалися на столах у читальному залі для ознайомлення. Обов'язковими учасниками цих днів інформації були представники відділів, лабораторій. Наказом № 176к від 28.02.1964 р. директор Інституту зобов'язав визначити у наукових відділах інформаторів, які мали ознайомлюватися з новою літературою, а потім доповідати науковцям своїх підрозділів. Працювало близько 60 таких інформаторів. У День інформації також оновлювалися всі виставки журналів, що демонструвалися на стендах у читальному залі. Нині у бібліотеці функціонують тільки виставки періодики та тематичні виставки літератури. Останні організовуються до міжнародних конференцій, ювілейних та пам'ятних подій.

З перших днів створення бібліотека активно займалася цілеспрямованим розповсюдженням інформації з питань зварювання та споріднених технологій. Так, абонентам ВРІ надсилалися оповіщення, або копії матеріалів, тематичні підбірки.

Важливе місце в інформаційно-бібліографічному обслуговуванні науково-дослідних робіт займала організація бібліотек-пересувок у відділах і лабораторіях

Інституту. Всього таких пересувок у 1960-х рр. нараховувалося 40 одиниць. Вони комплектувалися згідно із заявками відділів Інституту найважливішими для них журналами. Така форма обслуговування давала змогу наближати літературу до спеціаліста, підвищувати показник читаності.

Сьогодні велика кількість усних довідок та консультацій надається працівниками бібліотеки безпосередньо біля каталогів і картотек, що допомагає краще розкрити фонд, полегшити читачеві пошук літератури. У 1960–1970 рр. таких довідок виконувалося близько 5000 на рік, нині – майже 2000. Велика увага приділяється виконанню письмових довідок за заявками різних організацій, зокрема, Міжнародного інституту зварювання, окремих співробітників Інституту. Раніше відомості про виконані довідки надсилалися до Москви і публікувалися в «Каталогі бібліографічних указателів по техніке...», який видавала Державна публічна науково-технічна бібліотека СРСР.

Свого часу в Інституті з метою скорочення часу доведення інформації до користувача, розширення обсягу інформації про сучасні досягнення науки і техніки в СРСР і закордоном на основі баз даних Міжнародного центру науково-технічної інформації, Всеросійського інституту наукової і технічної інформації, Всеросійського науково-технічного інформаційного центру та інших інформаційних центрів, а також проблемно-орієнтованих банків даних в Інституті формувалися дуже змістовні бази даних, більшість з яких сьогодні, на жаль, заморожені. Так, БД «ОРІЄНТИР», обсягом 220 тис. документів з ретроспекцією за 1960–1998 рр., містила відомості про публікації в галузі зварювання, паяння, металізації, склеювання, технології виготовлення, розрахунку та проектування зварних конструкцій, економіки та організації виробництва. БД «ЗВАРЮВАЛЬНІ ЦЕНТРИ» з інформацією за 1982–1997 рр. та обсягом 6500 документів стосовно промислових фірм, науково-дослідних та навчальних центрів провідних капіталістичних країн (Німеччини, США, Англії, Франції, Канади, Індії, Австрії), діяльність яких пов'язана зі зварюванням та спорідненими технологіями. БД «ЗВАРЮВАЛЬНЕ ОБЛАДНАННЯ» з інформацією про зварювальне обладнання, розроблене в Інституті електрозварювання та країнах пострадянського простору, про зварювальне обладнання закордонних фірм із ретроспекцією 1980–1996 рр. та 7 тис. документів. Нині діюча БД «SVESTA» обсягом понад 22 тис. документів ведеться із 1960 р. і охоплює статистичні та техніко-економічні данні з розвитку зварювального виробництва в промислово розвинутих країнах. Не втратила своєї актуальності і БД «ПЕРЕКЛАДИ», до якої група перекладачів відділу науково-технічної інформації систематично надає науково-технічні переклади матеріалів з англійської, німецької, японської, італійської, польської мов.

Упродовж всієї своєї історії бібліотека веде активну довідково-бібліографічну роботу. З 1961 р. щомісяця ви-

ходив бюлетень нових надходжень, який був одним з основних видів оперативної поточної інформації. Через два десятиліття він отримав назву «Експрес інформація» і публікував матеріали не лише з усіх вітчизняних зварювальних журналів, але й профільних журналів далекого зарубіжжя. З часом такі списки нових надходжень почали випускати та надсилати в усі відділи Інституту значно рідше. У зв'язку зі значним скороченням передплати, відсутністю фінансування на купівлю нової літератури, на пересилання видань за обміном з початку ХХІ ст. такі списки виходять лише один раз на рік.

Належну увагу бібліотека приділяє створенню тематичних бібліографічних покажчиків. Тематика та характер усіх цих видань визначається, як правило, тематикою досліджень, конкретними завданнями, що стоять перед Інститутом. Це і ретроспективні покажчики, що охоплюють літературу від винаходу того чи іншого способу зварювання або металургійного процесу і до сьогодення. Наприклад: «Высокоточная сварка» (1974 р.), «Underwater Welding and cutting of metals» (1983 р.), «Свариваемость сталей» (1991 р.). Окремі покажчики випускалися у декількох томах, адже вони охоплювали все нові періоди. Наприклад, покажчик з електронно-променевого зварювання надруковано у трьох томах, зі зварювання кольорових металів – у двох томах.

При плануванні випуску покажчиків співробітники бібліотеки орієнтувалися, як правило, на графік проведення міжнародних та всесоюзних конференцій, симпозіумів. Такий підхід забезпечував актуальність та інформативність видань. Адже відбиралися найбільш перспективні, злободенні на той час теми. Тісна співпраця з вченими під час створення покажчика завжди вирізнялася надзвичайною плідністю, забезпечувала точний відбір літератури за темою, правильну її класифікацію відповідно до стану науки, раціональну організацію його структури. Активна робота бібліотеки у цьому напрямі неодноразово відзначалася грамотами Міністерства культури СРСР.

Особливою гордістю бібліотеки є бібліографічні покажчики до пам'ятних дат. У 1984 р. до 50-річного ювілею нашого Інституту був виданий покажчик праць співробітників за 1934–1984 рр., який вміщував лише бібліографічні описи монографій, довідників, тематичних збірок, навчальних посібників та інших видань, що вийшли в СРСР та закордоном. Через великий обсяг матеріалу до покажчика не увійшла інформація про статті з періодичних видань, збірників, про авторські свідоцтва та патенти. Новий покажчик було видано у 2014 р. до 80-річчя Інституту, в якому зібрані відомості про наукові здобутки за період 1985–2014 рр. Видання вийшло невеликим тиражем, тому в 2019 р., до 85-ї річниці від дня створення Інституту, його перевидано зі змінами і доповненнями.

Для безперервного інформаційного забезпечення наукових відділів, окремих спеціалістів найновішими матеріалами зі зварювання та суміжних процесів і технологій бібліотека Інституту з 1993 р. розпочала випуск

інформаційного посібника «Сварка и родственные технологии», який за своєю структурою та формою ідентичний найвизначнішому в світі на той час реферативно-бібліографічному виданню США «Current Contents». Аналогів такого покажчика в Україні та країнах СНД немає. Спочатку він виходив тиражем 200 примірників 6 разів на рік і друкувався на 40–50 сторінках, з 2004 р. – на 80, з 2018-го – на 64 сторінках. Незважаючи на низку проблем, бібліографічний посібник «Сварка и родственные технологии» й нині залишається важливим джерелом оперативної інформації, розкриває зміст багатьох вітчизняних і іноземних журналів, збірників праць, матеріалів конференцій, монографій, містить перелік дисертацій та авторефератів дисертацій, що надійшли до фонду бібліотеки. Упродовж 1995–1997 рр. ця сигнальна інформація передавалася на дискетах до електронної газети «Все-Всем», яку транслював на телебаченні Інститут проблем реєстрації інформації НАН України на каналі УТ-1 окремим розділом «Сварка и родственные технологии».

Директор інституту, академік Б. Є. Патон велику увагу приділяє використанню вітчизняних та іноземних періодичних питань у науково-дослідній та практичній роботі. Тому, до середини 2014 р. бібліотекою активно здійснювалося диференційоване обслуговування керівництва Інституту за допомогою «кільцевої пошти». Кожної п'ятниці йому передавалася вся періодика, що надходила за тиждень, а у понеділок журнали поверталися із письмовими розпорядженнями науковим співробітникам Інституту, в яких ставилося завдання тому чи іншому співробітнику ознайомитися з конкретними статтями і дати свої пропозиції з приводу використання отриманої інформації.

Ще з 1980-х рр. для заохочення співробітників до роботи з літературою, до звітності бібліотеки був введений кількісний показник «читаності», який показує кількість прочитаної літератури окремим співробітником у нашій бібліотеці. За запитом ці відомості надаються керівництву Інституту, вони обговорюються на засіданнях дирекції по кожному відділу, по кожному науковцеві. Показники «читаності» фахової літератури постійно удосконалюються і враховуються обов'язково при атестації науковців.

У бібліотеці завжди працювали справжні ентузіасти своєї справи.

В архівних документах посада завідувача бібліотеки вперше зустрічається з 1945 р. До цього в Інституті обходилися лише посадою одного секретаря-бібліотекаря у складі адміністративно-господарчого відділу.

Відомо, що з 1945 р. завідувачкою бібліотеки була Софія Миколаївна Покровська. Вона сумлінно виконувала службові обов'язки, володіла французькою, англійською, німецькою мовами. С. М. Покровська професійно займалася комплектуванням та впорядкуванням фонду бібліотеки.

Упродовж 1961–2003 рр. посаду завідувачки бібліотеки обіймала Діамара Степанівна Пшеничникова. За ро-

ки роботи вона сформувала висококваліфікований колектив співробітників, зусиллями якого вдалося створити повноцінний сучасний каталог друкованої продукції, автоматизувати основні бібліотечні процеси на базі АБС «Бібліотека 4». Д. С. Пшеничникова особисто підготувала 27 бібліографічних покажчиків, обсягом понад 2800 сторінок. Зокрема це: «Электроннолучевая сварка. Часть 1» 1975 р. із ретроспекцією 1958–1974 рр., 1008 назв; «Сварка цветных металлов. Часть 1: Сварка легких металлов и их сплавов» 1982 р. за період 1978–1981 рр. на 737 назв та ін. Все це дало змогу науково-технічній бібліотеці Інституту стати однією з кращих у системі НАН України, що було відзначено Міністерством культури СРСР, Президією НАН України, Держадміністрацією м. Києва. А її керівник Діамара Степанівна удостоїлася знака «За отличную работу» від Міністерства культури СРСР.

З 2003-го по 2017 р. очолювала колектив Олена Миколаївна Лавриненко. Вона продовжила курс бібліотеки на інформатизацію. У 2013 р., за сприяння голови Інформаційної бібліотечної ради Інституту, академіка НАН України І. В. Кривцуна, була придбана нова система автоматизації бібліотек ІРБІС 64. Саме тоді постало питання про здійснення повної ретроспективної каталогізації фонду бібліотеки.

З 2018 р. бібліотека, якою нині керує Світлана Василівна Іваненко, розпочала в повному обсязі використовувати можливості системи «ІРБІС64»: від реєстрації надходження літератури і до її списання, від ведення електронних інвентарних книг до створення бібліографічних покажчиків. Електронний каталог нині налічує 31,5 тис. записів. Проте, для науково-технічної бібліотеки Інституту електрозварювання поки що не вирішеним залишається завдання переходу на безпаперову технологію формування замовлень читачів на літературу.

Сьогодні у штаті бібліотеки всього 3 співробітники, проти 12–13, які працювали у 1970–1980 рр. Наш маленький колектив продовжує вести картотеки, займається формуванням електронного каталогу, випуском сигнальної інформації «Сварка и родственные технологии», забезпечує автоматизацію бібліотечних процесів, створення фонду електронних документів, упровадження нових методів бібліотечно-бібліографічної та інформаційної роботи. Бібліотекарі беруть активну участь у відборі літератури, інформаційному наповненні каталогів та баз даних, виступають співавторами чи укладачами книг про життя і діяльність співробітників Інституту. Тим, чим стала бібліотека сьогодні – це результат самовідданої роботи всіх її керівників та співробітників.

Створення комп'ютерної інфраструктури істотно покращило якість і оперативність інформаційного обслуговування у науково-технічній бібліотеці Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона. Електронний каталог та масиви цифрових документів разом із засобами телекомунікацій дають змогу бібліотеці виконувати

своє головне завдання – забезпечення доступу користувачів до різних типів інформаційних ресурсів бібліотеки при мінімальних затратах часу і сил.

Література

1. The short history of the E. O. Paton Electric Welding Institute: Collection / A. A. Mazur, L. B. Lyubovnaya, O. K. Makovetskaya, V. I. Snezhko. Kyiv; Kharkiv: The E. O. Paton Electric Welding Institute of the NAS of Ukraine, 2018, P. 94–95.
2. Бібліотеки Національної академії наук України = Libraries of The National Academy of Sciences of Ukraine: довідник / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; уклад. А. А. Свобода, Н. І. Смаглова, Г. І. Солоїденко та ін.; пер. англ. Т. І. Арсеєнко; наук. ред. О. С. Онищенко. К., 1996, С. 41.
3. Бібліотечна Україна: довідник / уклад. О. Ф. Артемик, Т. М. Слепцова. К.: Абрис, 1996, С. 36.
4. Енциклопедія сучасної України. Т. 2: Б-Біо./ Головна ред. кол.: Б. Є. Патон та ін. К.: Ін-т енциклопед. досліджень НАН України, 2003, С. 664.
5. Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона / НАН України. К., 1996, С. 3132.
6. Наукові бібліотеки України : довідник / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Координат. бюро ВСУ; уклад. А. А. Свобода, Л. І. Загородня, Н. Б. Захарова, Н. В. Попович, О. В. Савченко; відп. ред. О. С. Онищенко. К., 2004, С. 289.
7. Національна академія наук України – 100: головні тенденції розвитку і здобутки. Кн. 1: 1918–1945 / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства; упоряд.: О. С. Онищенко та ін. К., 2018., С. 654.
8. Полвека на службе сварке / НАН Украины, ИЭС им. Е. О. Патона, ЗАО «Опытный завод сварочного оборудования»; Ред. кол.: В. И. Степахно (предс.) и др. К.: Логос Украина, 2009, С. 17.

Архівні матеріали

1. Штатное расписание и смета расходов на 1942 г. / Институт электросварки АН УССР. – Н.-Тагил. – Описание № 1, ед. хр. № 140. – 67 с.
2. Штатное расписание и смета расходов на 1945 г. / Институт электросварки им. акад. Е. О. Патона АН УССР. – Киев. – Описание № 1, ед. хр. № 309. – 5 с.

Світлана Іваненко,
завідувачка бібліотеки,
Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України